

НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

РЕФЕРАТ

Въображението
И
Трансценденталната Илюзия
във Философията
на
Емануел Кант

автор: Красимира Георгиева
Програма: Философия, III курс,
Факултетен номер: 81032
Курс: Философията на Кант

СПОСОБНОСТТА ЗА ВЪОБРАЖЕНИЕ

Способността за въображение заема важно място във философията на Кант като спонтанна способност за синтеза на многообразното на нагледа. Тази способност, макар и занимаваща се активно с нагледа не е от сетивен характер, а свойство на разсъдъка а priori. За това бива разглеждане не в „Трансцендентална Естетика“, а в „Трансцендентална Аналитика“. Там Кант я дефинира като: *„способността да се определя а priori сетивността [и] първото приложение на разсъдъка върху предметите на възможния за нас наглед“* (с. 199) Това първо приложение на разсъдъка може да има два различни продукта – образ или схема - в зависимост от естеството на нагледа. Спонтанното обединяване на емпирично многообразие на даден конкретен наглед посредством синтеза в емпиричен образ се нарича апрехензия, а свеждането на априорно многообразие на чист наглед в трансцендентална схема – схематизъм. Това са спонтанни действия на разсъдъка, защото синтезата не би могла да се намери в сетивността сама по себе си. Условие на всяка синтеза е първоначалното единство на аперцепцията, т.е. възможността две или повече представи да се обединят от едно и също самосъзнание.

Сетивността сама по себе си не дава още образи. Те се реализират чрез възприятието, което е *„представа придружена с усещане“* (с.193). Но дори получен образът има емпирично, а не трансцендентално приложение, за разлика от схемата, защото не е еквивалентен на понятие, а само установява единността на емпиричния наглед. Един образ не може да замести понятие, било емпирично, чисто сетивно (от геометрията) или чисто разсъдъчно (категирия). От своя страна, схемата е: *„монограма на чистата априорна способност за въображение“* (с.228), която *„има за цел не единичен наглед, а само единството в определението на сетивността“* (с.227) Схемите се опосредстват звено между чистата сетивност и категориите на разсъдъка, които като чисти продукти на интелектуалната способност, нямат общо с чистите форми на сетивния наглед – пространство и време. *„Схемите на чистите разсъдъчни понятия са истинските и единствени условия, които създават на тези понятия отношение към обекти“* (с.231). Но *„схемите на едно понятие при Кант съвсем не бива да се разбират визуално.“*(Стоев, 2009:129), за разлика от емпиричния образ.

Способността на въображението за схематизъм и апрехензия подготвя, композира нагледите, така че те да станат достъпни за привеждането им в последствие под категориите/понятията на разсъдъка. *„способността за въображение е необходима съставна част на самото възприятие“* (с205) и това композиране не би

могло да се извърши от сетивата, които са само неин пасивен обект. Това е едно пред-категориално действие на разсъдъка и все пак интелектуално, защото:

*„доколкото способността за въображение е спонтанност аз я наричам продуктивна способност за въображение и я отличавам по този начин от репродуктивната, която синтеза е подчинена единствено на емпиричните закони, т.е. тези на асоциацията”
(с.199)*

Въпреки продуктивната си способност, въображението я прилага единствено по отношение на формата, но не и на съдържанието. Въображението не може да симулира или създаде, придаде и наддаде към материята на нагледа, установена чрез усещанията на сетивната способност както описани в „Трансцендентална Естетика”. В „Трансцендентална Аналитика” Кант придава философско значение единствено на тази способност за въображение, която е продуктивна в формално-структурен план. Репродуктивната способност за въображение (тази, която не синтезира многообразие от представи на опита, а само преповтаря вече създадените) е предмет на емпиричната психология и няма отношение към трансценденталната философия. Неин предмет са схемите и образите, които са продукти на продуктивната способност за въображение и само те могат да играят конститутивна роля на познание. Грешките при конституирането на познание посредством способността за въображение се наричат емпирична илюзия. В „Критика на чистия разум” се споменава и за логическа илюзия/ илюзия на софизмите, която, обаче, няма общо с въображението, а само с „липса на внимание към логическото правило” (с. 354). Третият вид илюзия е трансценденталната, още, лъжа, измама.(с. 517)

ТРАНСЦЕНДЕНТАЛНАТА ИЛЮЗИЯ

За разлика от разсъдъка, разумът не притежава способността за въображение, която да служи за медиатор между него и сетивността. Без връзка с опита, разумът се оказва лишен от възможността за акумулиране на познание. Той обаче, макар и без конститутивна функция, играе важната роля на регулатор на познанието синтезирано от разсъдъка. Такива регулатори са идеите: идеята за Бога като цялостност на реалното и възможното, идеята за безсмъртието (или за душата) като цялостност на вътрешните феномени и идеята за свободата (или за света) като цялостност на външните феномени. Бог, безсмъртието/душата, свободата/светът са идеи, а не обекти на опита, защото нашето самосъзнание/аперцепция не може да обхване в цялост, както обхваща в единство многообразието на сетивния наглед посредством способността за въображение.

Вместо да синтезираме ново познание с научна стойност, когато се опитаме да третираме идеите като обекти, неминуемо бихме изпаднали в трансцендентална/диалектическа илюзия. „Тя ни маме с надежди за разширение на чистия разсъдък” (с. 354). Когато разсъдъкът започне да посяга към цялостта на идеите и да се произнася за тях като за познаваеми обекти, това е заблуда и наивизъм, грешка наречена от Кант паралогизъм.

„Когато „рационалната космология” [а също и рационалната теология и рационалната психология] претендира да владее учението за света [Бог и душата респективно] в неговата цялост, тя прекрачва границите на способността за познание на човешкото съществуване като теоретичен субект.”(Херш, 2014:216)

Тези заблуди се дължи на невъзможността да свържем априорните форми (пространство, време, категории) с апостериорна информация за свръхестествени или интелигиблени предмети. Опитаме ли се да я синтезираме от нищото (без участието на сетивния опит), разумът започва да се лута из антиномиите, намирайки едновременно доказателства за и против даден изход на въпрос от идеален характер. Примери за такъв въпрос са разгледаните от Кант: за границите на света – еднакво недостъпно за ограниченото човешко съзнание са двата изхода 1) има граници и 2) няма граници; за градивните елементи на сложната субстанцията 1) състои се от прости елементи – теза и 2) не се състои от прости елементи – антитеза; за детерминизма 1) има свободна воля и 2) няма свободна воля; за абсолютно необходимото Битие 1) има Го и 2) няма го.

Какъвто и отговор да се даде на подобен въпрос, той ще е само пример за „лоша метафизика“. Да се покаже несъстоятелността на поставянето на идеите на мястото на обекти в опита е централната идея на „Критика на чистия разум“, която се открива в пълнота едва в края ѝ при въвеждането на антиномиите. В този смисъл трансценденталната естетика и аналитика са въведението, основата за построението на главната част „Трансцендентална Диалектика“. Все пак Кант не държи осъдителен тон към предходните лоши метафизици, защото го отдава на човешката участ - антиномиите са неизбежен капан за дръзкия некритичен ум, нещо естествено и неизбежно в полето на чистия разум. В помощ на некритичния ум, който дори не съзнава че е такъв, Кант написва своята първа критика. В нея се показва, че въпреки абсолютната невъзможност за дефинитивен отговор, човекът е „обрече“ непрестанно да се пита въпроси свързани с идеите – понятията на разума.

Именно в това деликатно дразнение се заключава регулативната роля на идеите – да провокират постоянно търсенето на познание. Благодарение на тези идеи се „вдъхновяват“ и впрягат на работа сетивността и разсъдъкът. В това се състои върховенството, генералната роля на разума. Осъзнаването на тази регулативна вместо конститутивна роля, същностната ни ограниченост и показването на невъзможността за абсолютно познание са „коперниканската революция“ на Кант. И все пак, парадоксално, но именно по този начин, чрез „Критика на чистия разум“, Кант успява и да защити в трансценденталната аналитика състоятелността, изобщо възможността за една истинска наука чрез способността на разсъдъка за синтетично и едновременно с това а priori познание, не чрез понятията на разума, а само чрез понятията на разсъдъка – категориите. Можем да сме сигурни в нещо, доколкото ни е зададено в опита, преведено към разсъдъка и подведено там в понятия. Макар и не абсолютно, това е истинско познание. Единственото условие – да се спазва „хигиена“ на ума – да избягва трите вида илюзии: емпирична, логическа и диалектическа - да е критичен към самия себе си според предписанията на Кант. ☺

Източници:

Кант, Е. „Критика на чистия разум“, София 1992

Стоев, Х. „Понятията в Критика на чистия разум“, изд. Св. Иван Рилски, София 2009

Херш. Ж. „Философското удивление“, изд. НБУ, София 2014